

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 3

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 888 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-martda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Экологические и альтернативные заполнители для бетона в условиях Узбекистана.....	10
Акрамов Хуснитдин Ахрарович, Тохиров Жалолиддин Очилович, Самадов Хомид Самандарович	
Investition marketingni rivojlantirish asosida mintqa investitsiya jozibadorligini oshirish	16
Ahmedov Alim Babaniyazovich	
O'zbekistonda yashil budjetlashtirish, energiya samaradorligi va issiqxona gazlari emissiyasi.....	22
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Quliyev Ulug'bek Mirzayevich, Mamanov Alisher	
Development of the Digital Economy as a Trigger of the Economic Growth of the New Uzbekistan.....	28
Luiza Sayfullovna Makhmutkhodjaeva, Umarova Shahnoza Akbarovna	
Oliy o'quv yurtlarida matematik statistikani o'qitishning xususiyatlari.....	34
Shamsiyev Damin Najmiddinovich, Aymatova Farida Xo'razovna	
Turizmda tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlari	37
Mardonova Dilafruz Kosimovna	
Oziq-ovqat xavfsizligi ta'minoti: O'zbekistonda mayonez importini notarif tartibga solish va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollari.....	41
Muratova Shohista Nimatullayevna, Nomozov Azizbek Xayrulla o'g'li	
Mamalakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qimmatli qog'ozlar bozorining o'rni va roli	46
Akramov Azamat Ramziddinovich	
Mamlakatning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida elektromobil sanoatini rivojlantirishning ahamiyati	53
Iminov Mahmudjon Azimjon o'g'li	
Hududiy eksport salohiyatini oshirishning marketing strategiyasi.....	60
Jiyamuratov Rustam Nuridinovich	
Turistik kompaniyalar moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish kompaniya moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim mezonini.....	65
Jo'rayev Behzod Nuraliyevich	
Iste'molchilarni xulq-atvori modellari asosida marketing strategiyalarini shakllantirish.....	70
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	75
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarning o'rni.....	80
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari.....	84
Quldoshov Asliddin Tursunovich	
Strategik boshqaruvda xususiy kapital samaradorligini baholash.....	89
Nasriyeva Zebiniso A'zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Mintaqalarni innovatsion rivojlantirish istiqbollari tashkiliy tuzilmalarini takomillashtirishni boshqarish yo'llari	100
Xodjamuratova Gulbaxar Yuldashevna	
Meva-sabzavot eksporti barqarorligini ta'minlashning ekonometrik tahlili	105
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna	
Зарубежный опыт активизации экономической активности домохозяйств.....	111
Бердиев Гайрат Ибрагимович, Маликова Севинч Телман кизи, Люсикиов Артемий Александрович	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: A Case Study of Uzbekistan.....	116
Abdulla Ibragimov, Keldiyorov Shakhriyor Ilyos O'g'li	
Mintaqada sanoat ishlab chiqarish rivojlanishining kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati	121
Abdullayev Habibullo Asadulla o'g'li	
Global iqtisodiyot sharoitida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi muammolar va yechimlar	125
Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi	

Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasida biznes subyektlarini toifalarga ajratish amaliyotining xususiyatlari	131
Akobirova Nodira Najmiddin qizi	
O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish yo'llari.....	135
Axmedova Nafisa Amirddin qizi	
Strategic directions of integration of Uzbekistan into the international hospitality industry	140
Bekmurodova Laylo Tursunmamatovna	
Surxondaryo viloyatida parrandachilikni rivojlantirish ko'rsatkichlarini prognozlash va modellashtirish.....	144
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Mamlakatimizda chorcachilik mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati va uning tahlili.....	149
Talipova Dilfuza Nabiyeвна	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish.....	154
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on State Budget Tax Revenue	158
Meyliev O. R., Gofurova K.	
Mahalliy budjet xarajatlarini hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	166
Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li	
Influence of Digital Technologies on Economic Growth of the Republic of Uzbekistan.....	170
Igamberdiyeva Kunduz Ergashevna	
Transmilliy kompaniyalarning tashqi bozorlar uchun marketing strategiyalari va marketing tadqiqotlarini o'tkazish amaliyoti	174
Jo'rayeva Zilola Turobovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	178
Kamilova Iroda Xusniddinovna	
Korxonalarda inqirozga qarshi moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish	183
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Tijorat banklari faoliyatida onlayn tizimlarining tutgan o'rni va ularning rivojlanishi.....	188
Raxmataliyev Muzaffar Eshdavlratovich	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatining ta'sirini baholashning nazariy asoslari.....	194
Fayziyeva Dilsuz Bahodirovna	
O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish samaradorligini oshirish.....	200
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li	
Andijon viloyatida kambag'allik darajasini qisqarishiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar	214
Musaeva Ziyoda Allayarovna	
O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi eksportida marketing muammolari	218
Musyeva Shoira Azimovna, Agzamov Avazxon Talgatovich	
Respublikamizda parranda bosh sonining hozirgi holati va uning istiqbollari.....	223
Akramova Nargiza Axrorovna	
Menejmentda ishbilarmonlik kommunikatsiyalaridan foydalanishda optimal strategiyalarini qo'llash shart-sharoitlari.....	227
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi	
Raqamlashtirish sharoitida innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari	231
Nazarova Latofat Toirjon qizi	
O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	235
Nurmuxammedov Matlab Yunusovich	
Davlat aktivlarini samarali boshqarish hamda nazorat qilishni takomillashtirish.....	240
Mirzayev O., Nazarov G'ayrat Olim o'g'li	
Talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	246
O. U. Shomurodov, Z. U. Uroqov, A. T. Ablahatov, A. A. Suyarov, J. S. Urazov	
Methodological Aspects for Branding in Private Schools.....	251
Odilova Sitara Sayfitdin qizi	
Совершенствование процедуры оценки эффективности и результативности расходов государственного сектора.....	256
Олимов Элёр Фазлиддин угли, Искандаров Суннатилло Бахриддин угли	

Logistika xizmatlari samaradorligini oshirishda blokcheyn texnologiyalardan foydalanish	261
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Markaziy Osiyoda energetika bozorini rivojlantirishning kelgusi istiqboli va imkoniyatlari.....	267
Saidov Mash'al Samadovich, Umarova Irodaxon Nuraliyevna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda sug'urta bozorining innovatsion usullaridan foydalanishning konseptual asoslari	275
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Oliy ta'limda boshqaruv strategiyalari va ularni amalga oshirish mexanizmi.....	279
Saidqulova Firuza Farmonovna	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	283
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
O'zbekiston Respublikasidagi mavjud suv resurslarining iqtisodiy holati tahlili	288
Shanazarova Gulyora Baxtiyarovna	
Tijorat banklari kredit risklarini kamaytirish yo'llari.....	294
Tulkinova Maftuna Anvarbek qizi	
The use of Intellectual Systems in the Improvement of the Educational Process Management System in Higher Educational Institutions	303
Umarova Dilfuza Rakhmatilla qizi	
Oliy ta'lim tizimida yangi iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish.....	307
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Global iqtisodiy sharoitida moliyaviy hisobotlar auditida muhimlikni baholashni xalqaro stanadartlar asosida takomillashtirish	311
Xasanova Nasiba Tolliboy qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni tashkil etish istiqbollari.....	314
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Oliy ta'lim muassasalarida gibril bulut xizmat modelini qo'llash mexanizmini ishlab chiqish	319
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li	
Роль инвестиций в системе железнодорожного транспорта в Республике Узбекистан	325
Акбарова Лайло Упашевна	
Gidrotexnik inshootlar betonlarini samaradorligini tahlil qilish va oshirish natijalari.....	330
Asqarov B. A., Karimov M. U., Xolmirzayev S.T., Obidjonov J. T.	
Maxsus iqtisodiy zonalar hududiga jalb etilgan investitsiyalar to'g'risida	334
Davlayev G'olib Ashurovich	
Yangi xizmat turi xizmatlar sohasini innovatsion boshqarishning metodologiyasi	337
Djurayeva Dilnoza Davron qizi	
Mintaqalar innovatsion salohiyatini baholashning uslubiy yondashuvlari.....	343
J. A. Ismatullayev, D. X. O'rinov	
Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar	348
Jorabayev Jasur Abduraxmanovich	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tovarlar auditi natijalarini auditorlik hisobotida aks ettirish tartibi	354
Ibragimov M. M., Ergashev O. F.	
Turistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishning xorijiy tajribalari	358
Karimov Anvar Aktam o'g'li	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	362
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional tizimini tadqiq etishga uslubiy yondashuvlar.....	367
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Allaberganov Zakir Gayibovich	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	373
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	

Paxta-to'qimachilik klasterlari eksport faoliyatini rivojlantirishning xorij tajribasi.....	380
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirish muammolari va dolzarb vazifalari	386
Musyeva Shoirazimovna	
Устойчивый и инклюзивный рост: взаимосвязь экономического прогресса с социальным равенством и экологическим управлением	390
Нодирбек Холбаев	
Mintaqalarni investitsion jozibadorligini taraqqiyot strategiyasiga ta'sirini statistik baholash.....	396
Nuriddinov Zufar Akbarovich	
Финансирование каракулеводства: преодоление финансовых вызовов в пустынных регионах Узбекистана	402
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
O'zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish.....	408
Oybek Elmuratov	
Intellektual mulkning iqtisodiy mazmuni va tarixiy rivojlanish bosqichlari.....	411
Maxmudova Nargiza Davlat qizi	
Implementation and use of Digital Technologies in Logistics Abstract.....	416
Kushakova Mamura, Koshakova Mukhlisa Surat qizi	
Innovatsion iqtisodiyot tushunchasining mazmun mohiyati	421
Abduqaxorov Bekzod O'tkir o'g'li	
Raqamlashtirish iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida.....	426
Mamajonova Durdonahon Mamaruzi qizi	
O'zbekistonda tashqi savdoni notarif usullar orqali tartibga solishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri.....	431
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Инновационные методы переработки горных отходов для экологической устойчивости в Узбекистане	437
Аскарлов Бахтиер Аскарлович, Собирова Мукаддас Хамидуллаева	
Опыт зарубежных стран по стимулированию производства сельскохозяйственной продукции и перспективы внедрения в Узбекистан.....	442
Холиков Сулаймон Уткир угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning uslubiy jihatlari.....	447
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishni statistik tahlili.....	452
Sayfullayev Siddik Nosirovich	
Sug'urta tashkilotining innovatsion risklarini baholash.....	457
Sattorov Shoxrux Maxmudjon o'g'li	
Kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari	462
Turdiyeva Uzayda Omirbayevna	
Адаптивный искусственный интеллект в управлении человеческими ресурсами.....	469
Хайдарова Малика Шокирджановна	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishga xizmat qiluvchi zamonaviy va istiqbolga mo'ljallangan huquqiy asoslarning yaratilganligi to'g'risida.....	478
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari	482
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash tartib va ularni takomillashtirish yo'llari	491
Yunusova Ozoda Anvarjon qizi	
Hududlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda soliq salohiyatini oshirishning nazariy jihatlari	498
E. N. Raximov	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	504
Avazov Ilxom Ravshanovich	

Inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullarini joriy etish vositalarini ishlab chiqish.....	509
Djuraeva Guzal Shavkatovna	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish.....	513
Erkinxojiev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Korporativ qimmatli qog'ozlar asosida korxonalarni moliyalashtirishning ilg'or xorij tajribalari.....	517
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
The impact of corporate governance on firm performance and financial stability	524
Muhammadyor Yunusov	
Mintaqalarda kamg'allik darajasini pasaytirish va xorij tajribasidan foydalanish yo'llari.....	537
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'llari	541
Mutalova Dilorom Maxamadjanovna, Kenjaboyeva Nigina	
Iqtisodiy savodxonlik hamda tadbirkorlik qobiliyati o'rtasidagi to'g'ri nisbatdagi bog'liqlik munosabatining fundamental asoslari.....	544
Tuxtayeva Muyassar Shovkat qizi	
Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari.....	550
Umarova Hulkar Umidulloyevna	
O'zbekistonda korxona boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi	555
Do'stova Aziza Qahramonovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari.....	559
Iroda Majidova	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari	565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari	569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi	
“Зелёная экономика” как фактор повышения экономического роста страны.....	573
Тураева Адиба Икрамовна	
Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi.....	580
Xasanov Rustam Rabimovich	
Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari.....	583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich	
Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта.....	588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati.....	594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna	
Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari	598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi.....	601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li	
The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market.....	607
Khasanov Umarbek Begmat ugli	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari.....	613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari	621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li	
Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish	627
Maxammadiyev M. M.	

Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari.....	632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari	636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения	644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
Land Tax Received From Individuals and its Share in the Budget of the Republic of Uzbekistan	656
Hakimov Feruz Khurshid ugli	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar tahlili	659
Isaxonova Ruxshona Muzaffar qizi, Sharapova Mashxura Azadovna	
Qurilish xizmatlari ma'lumotlar tizimini takomillashtirish imkoniyatlari	665
Nurfayziyev Zayniddin Boymurodovich, Nurfayziyev Elyor Zayniddinovich	
Ipotekali kreditlashni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda tatbiq etish yo'llari	670
Turdiyev Shaxriddin Erxonovich	
Suv resurslaridan foydalanishda xorij tajribalari	675
Berdiyev Anvar Abdivaliyevich	
Auditda yetarli va mos dalillarni to'plash tartibi	681
Meliyev Isroil Ismoilovich	
"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi	686
Urunbayev Saparbek Samatovich	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari	692
Xolmuradov Raxmatilla Ne'matillaevich	
O'zbekiston mahsulotlarining tashqi bozordagi raqobatbardoshligi xususiyatlari va onlayn platformalar	699
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich	
Factors affecting investment attractiveness in the global investment landscape	704
Otaboev Akhmed Makhsubek o'g'li, Juliana Juliana, Fazliddin Nasriddinov	
Xalqaro migratsiyaning O'zbekiston mehnat bozori va inson kapitaliga ta'siri	709
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Анализ и оценка естественного освещения помещений образовательных учреждений	714
Пирмухамедова Шахноза	
Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системы Республики Узбекистан	719
Рузибоева Нилуфар Тулкин кизи	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли	725
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etishning afzalliklari va muammolari	730
Axmedova Dilbar Buronovna	
Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirishda sog'liqni saqlash muassasalarini moliyalashtirishning mohiyati	734
Ishmanova Diana Nurmamadovna	
Oziq-ovqat sanoatini tashkiliy-iqtisodiy jihatdan rivojlanti-rishning nazariy asoslari	737
Muxtorova Madina Azamat qizi	
Ipoteka kreditlari sohasidagi islohotlar va kelajakdagi istiqbollar	741
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari	746
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Budjet ijrosini samarali ta'minlashda davlat xaridlarining ahamiyati	752
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li, Fayzullayeva Zilola Ravshanovna	
Aholi sog'ligi – milliy boylikning tarkibi va jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir	763
Djumabayeva Shaira Xalillayevna	

Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari: hisob siyosati.....	769
Rizayev Nurbek Kodirovich, Mamatova Charos Shavkiddinovna	
Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsion muhitning o'rni	778
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ ijtimoiy mas'uliyat ("Rossiya temir yo'llari" OAJ misolida).....	784
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Saidqulov Avazbek Botirqul o'g'li	
Raqamli transformatsiyaning O'zbekistonning investitsion jozibadorligiga ta'siri	790
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Markabayeva Jansaya Aybek qizi	
Trade Marketing in the Era of Social Media: Strategies for Attracting and Retaining Customers Through Social Media Platforms.....	795
Mamatkulova Shoirja Jalolovna	
Mamlakatimiz to'qimachilik tarmog'ining zamonaviy holati va tendensiyalari.....	800
Azizxon Tillyaxodjayev	
Physical Activity and Education, Trends in the Sports Industry	807
Axtamov Djamshed Baxromovich	
Davlat moliyaviy nazoratining amalga oshirishning metodologik masalalari.....	812
Hakimov Nodir Nazarovich	
Avtomobil yo'llari tizimidagi tashkilotlarda buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimini tashkil qilishning o'ziga xos jihatlari	818
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Inson kapitali indeksini oshirishda ta'lim tizimini rivojlantirish yo'nalishlari.....	826
Akhmadaliev Nikholakhon	
Global iqtisodiyot sharoitida bank inqirozlarining kelib chiqish sabablari va ularni boshqarish yo'nalishlari.....	829
To'xtayeva Umida Shamsiddin qizi	
Усовершенствование практики управления инфляцией на примере зарубежного опыта.....	833
Нишанбаева Наргиза Бохадировна	
Sud-buxgalteriya ekspertizasini tayinlashning tashkiliy-huquqiy ta'minoti.....	837
Darvishov Sarvarbek Rustamovich	
Mudofaa majmui va huquq muhofaza qilish organlari muassasalari, tashkilotlari g'azna ijrosi	845
Fayzullayeva Zilola Ravshanovna	
The Concept and Theoretical Foundations of Marketing Strategy in Regional Development.....	851
Diyorakhon Ibragimovna Kholmurotova	
Umumta'lim maktablarini moliyalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari	857
Turayev Ochil Yarashevich	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	861
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
15-sonli MHXS asosida bitim narxini aniqlash	869
Toshpo'latova Munisabonu Ibrohim qizi	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi.....	873
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
The Role of Local Budgets in Tax Policy	877
Mukaddasova Gavxarxon Nodirxonovna	
Korporativ boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish negizida innovatsion muhitni shakllantirish asoslari.....	881
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	

INNOVATSION FAOLIYAT MOLIYAVIY MODELLARI VA MEXANIZMLARINI RIVOJLANTISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Ruzibayeva Nargiza Xakimovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Investitsiya va innovatsiyalar kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Maqolada innovatsion faoliyat moliyaviy mexanizmining tasnifi va innovatsion faoliyatning moliyaviy tizimining tuzilishi tahlil qilindi. Innovatsion jarayonning uzluksiz ishlashini ta'minlovchi tizimning eng muhim elementlari innovatsiyalarni moliyalashtirish manbalari va mexanizmlari hisoblanadi. Ushbu maqola innovatsion faoliyat moliyaviy mexanizmi muammolarini nazariy jihatdan yanada rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: moliyaviy mexanizm, moliyaviy vositalar, moliyaviy usullar, innovatsion tizim, innovatsion faoliyat, moliya tizimi, innovatsion mahsulot.

Abstract: The article analyzed the classification of the financial mechanism of innovative activity and the structure of the financial system of innovative activity. The most important elements of the system that ensures the continuous operation of the innovation process are the sources and mechanisms of innovation financing. This article can serve as a basis for further theoretical development of the problems of the financial mechanism of innovative activity.

Key words: financial mechanism, financial tools, financial methods, innovative system, innovative activity, financial system, innovative product.

Аннотация: В статье проанализирована классификация финансового механизма инновационной деятельности и структура финансовой системы инновационной деятельности. Важнейшими элементами системы, обеспечивающей непрерывность инновационного процесса, являются источники и механизмы финансирования инноваций. Данная статья может послужить основой для дальнейшей теоретической разработки проблем финансового механизма инновационной деятельности.

Ключевые слова: финансовый механизм, финансовые инструменты, финансовые методы, инновационная система, инновационная деятельность, финансовая система, инновационный продукт.

KIRISH

Korxonada innovatsion faoliyatni amalga oshirishning zarur sharti – bu korxonalarning innovatsion jarayonlarini amalga oshirishni, yaratilayotgan innovatsiyalarni tijoratlashtirish jarayonini ta'minlash uchun moliyaviy resurslarning mavjudligidir. Innovatsion faoliyat doimiy yangilanib turadigan innovatsion jarayondir. Ushbu hodisaning bir nechta asosiy mezonlari mavjud: ya'ni:

- innovatsion faoliyat bevosita tadqiqot ishlarini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lib, bu jarayonning dastlabki bosqichidir;
- innovatsion faoliyatning oldingi bosqichlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish, innovatsiyalarni tijoratlashtirish bosqichi va ularni ommaviy tarqatish bilan ilmiy ishlanmalardan amaliy faoliyatga o'tish;
- innovatsion jarayonga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish bilan bog'liq jarayonlar ta'sir ko'rsatadi ^[1].

Korxonalar innovatsion faoliyatida moliyaviy modellar, mexanizmlar haqida fikr yuritsak, biz bir tizimning elementlari bilan shug'ullanayotganimizni anglashimiz kerak bo'ladi, chunki ushbu mavzu kontekstida ular uchun dastlab umumiy faoliyat turi va yagona moliyaviy tabiat aniqlanadi. Qayd etilgan obyektlarni bir butun sifatida idrok etish zarurati tashqi muhitning dinamik o'zgarishi sharoitida ularning makon va vaqtdagi taxminiyy katta o'lchamlari bilan ham bog'liq va bu tizimli yondashuvdan foydalanish zaruratini keltirib chiqaradi. Ushbu yondashuv noaniqlikka duch kelganda fikrlashni soddalashtirish uchun mo'ljallangan va usullarni ishlab chiqishda universal hisoblanadi. Uni qo'llashning dolzarbligi bir xil atamalarining ko'p sonli turli xil talqinlari, amaldagi qonun hujjatlariga doimiy tuzatishlar kiritish va yangi qonun hujjatlarini joriy etish va xususan, innovatsion tadbirkorlikni moliyalashtirishning yagona metodologiyasining yo'qligi fonida doimiy ravishda oshib bormoqda, bu esa kapital qo'yilmalar samaradorligini pasayishiga olib keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

1960-yillarning boshlarida AQShdagi innovatsion rivojlanishning hozirgi yetakchilari tizimlarning umumiy nazariyasi asoschilaridan biri L.Fon Bertalanffining g'oyalariga murojaat qildilar va ularni harbiy ishlarda qo'llashni, keyin iqtisodiyotda – milliy iqtisodiy dasturlarni ishlab chiqishni o'rgandilar. 1970-yillarda bu nazariya butun dunyoda keng tarqaldi.

Yu.V.Grigorev fikriga ^[2] ko'ra, qonun loyihalarini ishlab chiqishda "innovatsion faoliyat", "innovatsiya" tushunchalaridan foydalanmaslik kerak, chunki "innovatsion faoliyatning barcha turlari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanmaydi". Ammo biz tushunchalardan voz kechsak ham, ular bilan bog'liq muammolar yo'qolmaydi. "Jumboq"ni hal qilishning kaliti qo'shma global tajribada bo'lib, uning zamonaviy timsoli Oslo qo'llanmasi bo'lishi mumkin, bu dunyoning yetakchi mamlakatlari mutaxassislarining innovatsion jarayon sohasidagi fundamental ishidir, unda aniq bir mantiq bor: hodisani o'lchashni boshlashdan oldin uning mohiyatini tushunish kerak.

"Innovatsiya – bu yangi yoki sezilarli darajada takomillashtirilgan mahsulot (tovar yoki xizmat) yoki jarayonni, marketingning yangi usulini yoki biznes amaliyotiga, ish joyini tashkil etishga yoki tashqi aloqalarga yangi tashkiliy usulni joriy etishdir".

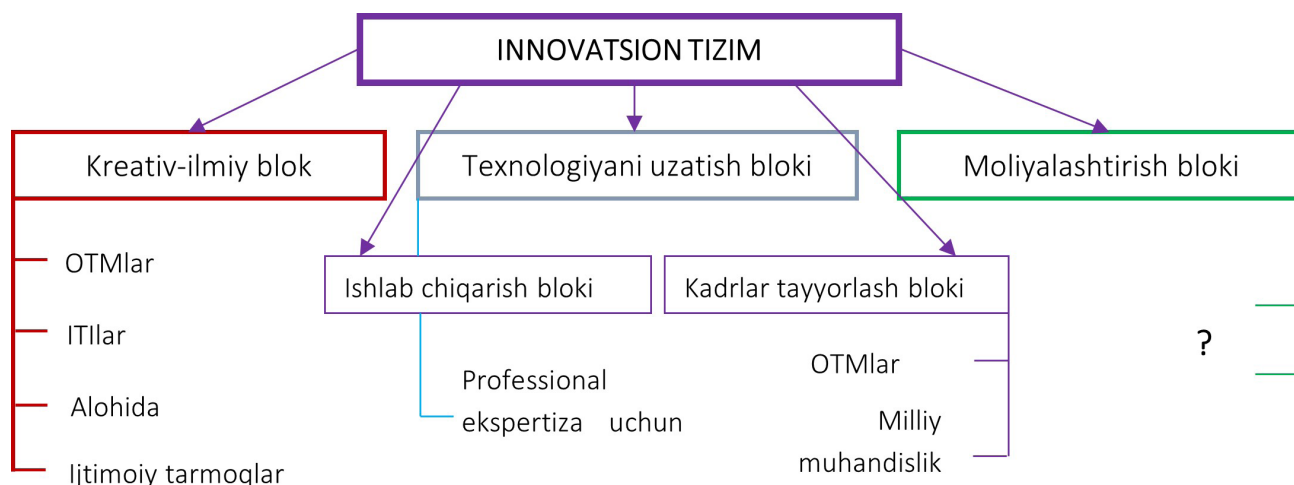
1-jadval: Ta'rifni shakllantirishda maqsad va natijaning muvofiqligini nazorat qilish

Maqsad	Natija (erishilgan/erishmagan maqsad va unga erishish uchun foydalanilgan vosita)			Muvofiqlik, +/-
	Maqsadga erishildi	Yordamchi savol	Instrument	
Mahsulotlar (xizmatlar), talabning raqobatbar-doshligini oshirish, bozor ulushini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligi va sifatini oshirish, iste'molchilar bilan aloqalarni mustahkamlash va yaxshilash, bilimlarni to'plash va almashish jarayonlarining intensivligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, atrof-muhitni yaxshilash va h.k.	Biz mahsulotlarning (xizmatlar) raqobatbar-doshligini, talabni, bozor ulushini oshirdik, ishlab chiqarish samaradorligi va sifatini oshirdik, iste'molchilar bilan aloqalarni mustahkamladik va yaxshiladik, bilim to'plash va almashish jarayonlarining intensivligini oshirdik, yangi ish o'rinlari yaratdik, atrof-muhitni yaxshiladik va hokazo.	Buning uchun nima qilindi?	Yangi yoki sezilarli darajada takomillashtirilgan mahsulot (tovar yoki xizmat) yoki jarayon, yangi marketing usuli yoki biznes amaliyotida, ish joyini tashkil etishda yoki tashqi aloqalarda yangi tashkiliy usulni joriy qildi.	+

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, natija maqsad va uning yordamida maqsad amalga oshiriladigan vositadir. Maqsadni shakllantirishda biz ijobiy natija olishni kutamiz va bu amalga oshiriladigan vositalarni hisobga olamiz. Boshqa ideal sharoitlarda "natija = maqsad + vosita ko'rinishidagi xato" formulasi ishlaydi, ya'ni ta'rif "nima uchun bu obyekt mavjud?", "Bu mavzuni muhokamasi orqali qanday maqsadni ko'zlaymiz?", "Ushbu elementdan foydalanish orqali qanday natijaga erishamiz?" degan savollarga javob berishi kerak. Oslo qo'llanmasida innovatsiya ta'rif maqsad va natija bizning fikrimizcha, uyg'un bog'liqdir. Chet ellik mualliflar ko'pincha "innovatsiya" va "innovatsion faoliyat" atamalarini tenglashtiradilar, ammo Oslo qo'llanmasi bu tushunchalarni aniq ajratib turadi. "Haqiqatda innovatsiyaga olib keladigan yoki shu maqsadda ishlab chiqilgan barcha ilmiy, texnologik, tashkiliy, moliyaviy va tijorat faoliyati innovatsion faoliyat deb ataladi." Bunday holda, maqsad "innovatsiyani amalga oshirish", vosita "ilmiy, texnologik, tashkiliy, moliyaviy va tijorat harakatlari"dir.

Bu ta'rif ham bizga "maqsad-natija" munosabati doirasida juda mantiqiy ko'rinadi, shuning uchun kerak bo'lsa, unga murojaat qilamiz.

Endi biz ishlab chiqilgan mantiqqa muvofiq butun xilma-xillikdan ta'riflarni shakllantirishimiz yoki tanlashimiz mumkin, keling, "tizim" nima ekanligini bilish uchun ushbu atamaning ko'plab ta'riflarini ikki guruhga bo'lish orqali ifodalaymiz. Birinchisiga tizim jarayonlar, hodisalar va ular orasidagi bog'lanishlar majmuasi sifatida namoyon bo'ladiganlar kiradi; uning mavjudligi obyektiv, kuzatuvchidan mustaqil hisoblanadi. Ikkinchi guruhida tizim – jarayon va hodisalarni o'rganish vositasi, usuli. Kuzatuvchi o'z oldiga maqsad qo'ygan holda tizimni real obyektlarni aks ettiruvchi abstraksiya sifatida sintez qiladi. Korxonalarda innovatsion faoliyatni tashkil etish xususiyatlari unga ta'sir qiluvchi omillarning kombinatsiyasiga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, har qanday bunday faoliyat ishlab chiqarish, yangi texnologiyalar va ilmiy-texnik bilimlarning yuqori darajasi va konsentrat-siyasiga qaratilgan. Shuni e'tiborga loyiqlik, rivojlangan mamlakatlarning ijtimoiy-madaniy va geosiyosiy parametrlari farqiga qaramay, texnologiya, ishlab chiqarishni tashkil etish, kadrlar tayyorlashda qo'llaniladigan yangi bilimlar ulushi ularning har birining YaIM o'sishining qariyb 70%ini tashkil etadi. Bu fakt barcha innovatsion tizimlar uchun umumiy xususiyatlarni aniqlash imkoniyatidan dalolat beradi. 1-rasmda bloklar ko'rinishidagi tipik innovatsion tizim sxematik tarzda tasvirlanganini ko'rish mumkin.

1-rasm: Innovatsion tizim bloklari

E'tibor bering, har bir blok, shuningdek, bir-biriga bog'langan elementlar to'plami bilan ifodalanadi, bu holda ularning sonini aniqlash subyektiv va kreativ xususiyatga ega va biz kreativ-ilmiy blok, texnologiyalarni uzatish bloki va boshqalar haqidagi tushunchamizni to'liq ko'rsata olsak, moliyalashtirish blokini tizim sifatida batafsil o'rganib chiqqandan keyingina taqdim etish mas'uliyatini o'z zimmamizga olishimiz mumkin bo'ladi.

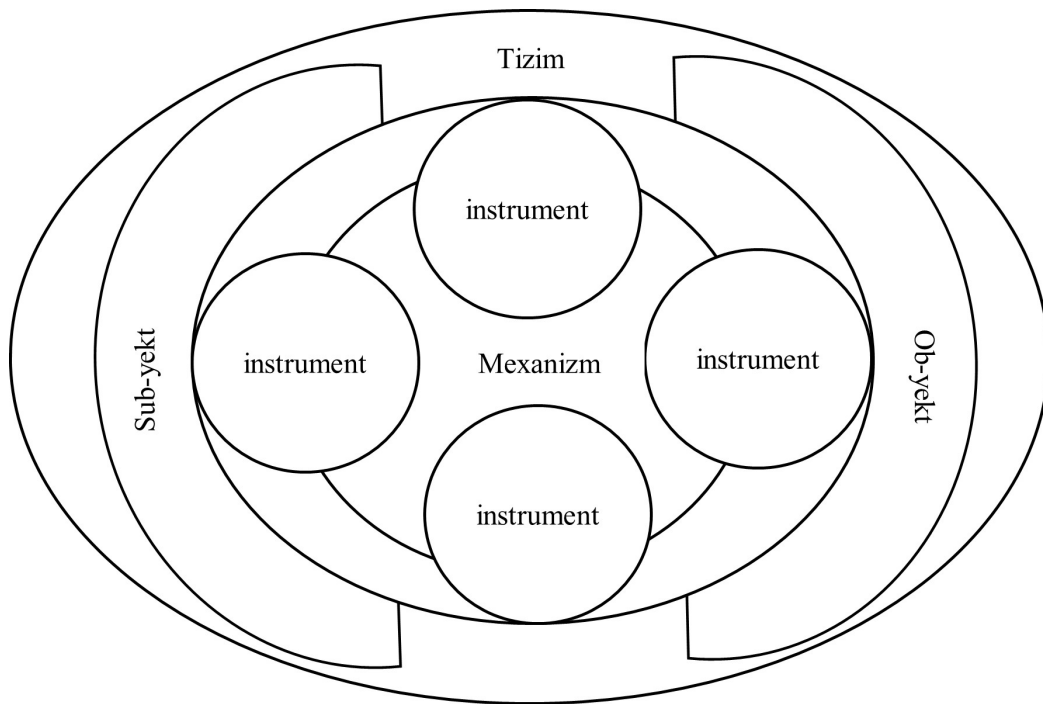
Keling, mantiqiy manbalarni izlashda terminologiyaga murojaat qilsak. Ehtimol, siz aniq maqsadni qo'yishingiz kerak bo'ladi; keyin bu maqsadga erishish qanday natijani anglatishini korrelyatsiya qiling va shu korrelyatsiya asosida ta'rifni shakllantiring. Keling, buni "innovatsiya" atamasi misolida tasdiqlashga harakat qilaylik. Xorijiy iqtisodchilar innovatsiyalarni "jarayon" sifatida ko'rib, o'z qarashlarida odatda birlashadilar [3]. Rus terminologiyasida bunday yakdillik mavjud emas, olimlar innovatsiyalar mohiyatining ko'p qirraliligini aniqlaganliklaridan dalolat beradi, ular uni nafaqat "jarayon", balki "natija", "o'zgarish", "vosita" sifatida ham qabul qilishadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Cheksizlikni qabul qilishga" harakat qilib, biz o'z tadqiqotimizda mulohaza yuritishning obyektivligiga intilamiz, ammo muallifning loyihalash jarayonisiz biz moliyaviy modellar, mexanizmlar va innovatsiya vositalarini rivojlantirish xususiyatlarini ko'rish maqsadiga erisha olmaymiz. Shuning uchun ikkinchi guruhning ta'riflari biz uchun ko'proq dolzarbdir. Tizimning chegaralari ham tadqiqotchi tomonidan belgilanadi. Tizimni o'rab turgan hamma narsa unga ta'sir qiladi, lekin uning nazorati ostida emas. Atrof-muhit va tizim o'rtasida aloqa va munosabatlar mavjud. Muloqot elementning funksional va protsessual xarakteristikasi bo'lib, moddiy, energiya va axborot komponentlarini bir obyektidan ikkinchisiga o'tkazishni anglatadi. Munosabatlar – bu tarkibiy xususiyat, elementning bir xususiyatining boshqasiga bo'ysunishi.

"Tuzilish" tushunchasi tuzilish, tartibga solish, tartibni anglatadi. Odatda elementlar orasidagi bog'lanishlar va munosabatlar turi bilan tavsiflanadi. Struktura tizimning ichki tuzilishini, uning hatti-harakatlarini, muvozanat va rivojlanish shartlarini tavsiflaydi. Obyekt tizimning elementi sifatida qaraladi, nisbatan mustaqil va ma'lum bir o'rganish darajasida keyingi bo'linishga tobe bo'lmagan, o'z funksiyalarini bajaradigan, o'zaro bog'langan va boshqa obyektlar bilan ma'lum qonuniyatlar bo'yicha o'zaro ta'sir qiladi. Yana bir bor ta'kidlab o'tamizki, obyektlarning elementlar va tizimlarga bo'linishi shartli, chunki har qanday tizim supertizimning bir qismi sifatida joy elementini oladi. Har qanday tizimda o'zaro ta'sir mexanizmi orqali o'zaro bog'langan, tegishli vositalardan foydalangan holda ma'lum tamoyillar asosida yaratilgan va faoliyat yuritadigan subyekt va obyekt bo'lishi kerak. Asosiy sabab yoki naqsh sifatida printsiplar tizimni shakllantirish jarayonida markaziy o'rinni egallaydi. Printsiplar, usullar va richaglar asosida paydo bo'lib, printsiplar doirasida "o'yin qoidalar" haqidagi ta'limot yoki fan sifatida metodologiya paydo bo'ladi. Har bir elementning tizimdagi o'rni haqidagi umumiy fikrlar 2-rasmda keltirib o'tilgan.

Ular turli xil obyektlarga moslashadi. Shunday qilib, biz innovatsiyalarni moliyalashtirish tizimining rivojlanish vektorini aniqlaydigan ideal tuzilishga e'tibor qaratamiz. Mavjud innovatsion faoliyatni moliyalashtirish tizimlari nafaqat ma'lum darajadagi moliyaviy qo'llab-quvvatlash va ichki xarajatlarga erishish, balki innovatsion korxonalarining inkubator bosqichidan kengaytirish bosqichigacha rivojlanishiga ko'maklashish maqsadini ko'zlashi kerak.

2-rasm: Tizimning tuzilishi haqida umumiy tushunchalar

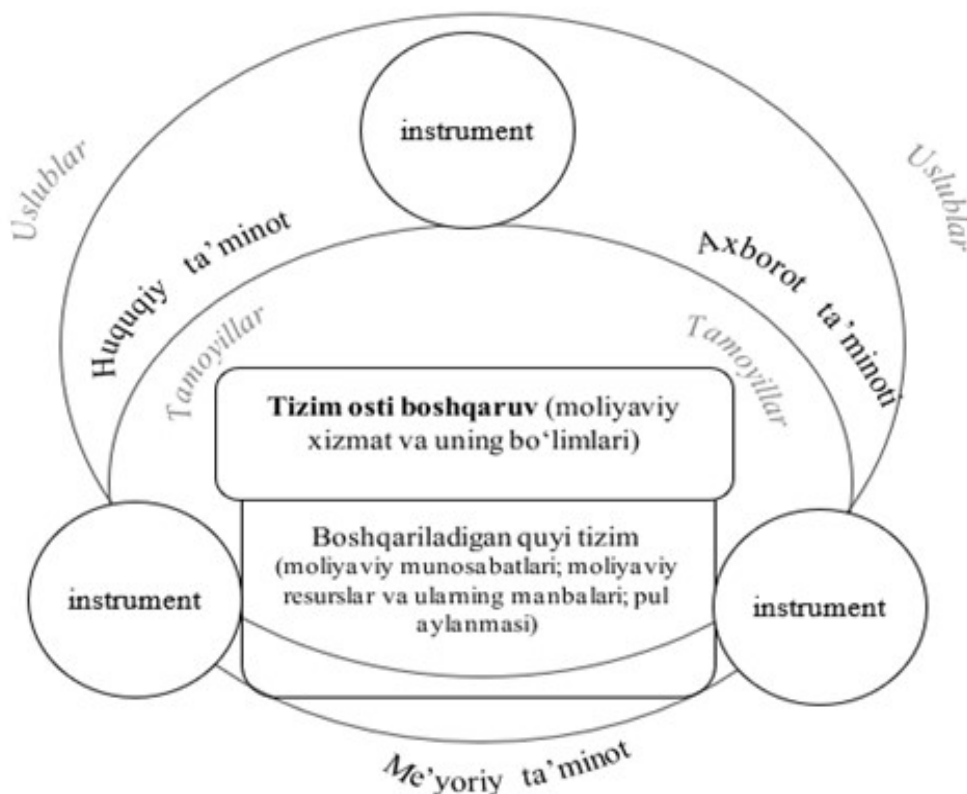
Shuning uchun moliyaviy mexanizmlar faoliyati bir qator tamoyillarga mos kelishini ta'minlash zarur. O'z vaqtida yaxlitlik, diskretlik, ierarxiya va adekvatlik kabi universal ilmiy tamoyillar tizimlar nazariyasini qurishning uslubiy asosiga aylandi. Shubhasiz, ularning barchasi samarali moliyaviy mexanizm – tizimni supertizimning bir qismi sifatida ishlab chiqishda sodir bo'ladi. Keling, ularga yana bir nechtasini qo'shamiz va ularning har birini 2-jadvalda tavsiflaymiz.

2-jadval: Tizim doirasida innovatsion faoliyatning moliyaviy mexanizmlarining asosiy tamoyillari

№	Tamoyillar	Mazmuni
1	Butunlik va barqarorlik	“Butun uning qismlari yig'indisidan kattaroqdir.” Mexanizm yaxlit shakllanish bo'lib, uning ichidagi vositalar uyg'un ravishda o'zaro bog'liq bo'lishi kerak. Aks holda, moliyalashtirish mexanizmi samarasiz.
2	Diskretlik	Vaqt o'tishi bilan mexanizmning o'zgarishi; moliyalashtirish mexanizmining bir qismi sifatida individual vositalarni taqsimlash
3	Ierarxiya	Mexanizm komponentlarini taqsimlash ko'p bosqichli tuzilmani tashkil etuvchi darajalar bo'yicha amalga oshirilishi mumkin
4	Adekvatlik va moslashuvchanlik	Mexanizm noaniqlik shartlariga mos kelishi va real hodisalarning ehtimollik xususiyatini hisobga olgan holda ishlashi kerak
5	Axborotning ishonchliligi va shaffofligi	Mexanizmning ishlash ko'rsatkichlarining ishonchliligi
6	Rejalashtirish va nazorat qilish	Mexanizmning haqiqiy ishlash ko'rsatkichlarining kutilgan ko'rsatkich-larga muvofiq; mumkin bo'lgan xatolar va normadan chetga chiqish darajasini kuzatish
7	To'ldiruvchilik	Umumiy samarani oshirish uchun moliyaviy mexanizmlar qo'llash bosqichiga ko'ra bir-birini to'ldirishi kerak
8	Sahnalashtirish	Har bir mexanizm innovatsion loyiha joylashgan moliyalashtirish bosqichiga muvofiq qo'llanilishi kerak, shuning uchun uning funksional xususiyatlari o'zgarishi kerak.
9	Yetarlilik	Moliyaviy mexanizm obyektini zarur miqdordagi moliyaviy resurslar bilan ta'minlashi kerak
10	Natijaviylik	Moliyaviy mexanizmning ishi turli bosqichlarda ma'lum natijalarga erishishga qaratilgan bo'lishi kerak
11	Ratsionallik va samaradorlik	Mexanizmning maqsadi va yakuniy natija o'rntasidagi muvofiqlik

Moliyaviy siyosatda bunday mexanizmlar eng dinamik komponent hisoblanadi; mavjud ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning o'ziga xos xususiyatlariga sezgir. Buxgalteriya hisobi, tahlil qilish, rejalashtirish, prognozlash, nazorat qilish, tartibga solish va boshqalar kabi usullardan foydalangan holda iqtisodiy jarayonga ta'sir qilish vositalarining bir qismi bo'lgan moliyaviy mexanizm moliya bilan bir xil funksiyalarni bajaradi. Moliyaviy mexanizmlarning o'ziga xos funksiyalariga quyidagilar kiradi: moliyaviy munosabatlarni tashkil etish; pul oqimini boshqarish va tegishli moliyaviy munosabatlarni tashkil etish – moliyaviy menejment. Moliyaviy mexanizmning tuzilishi 3-rasmda ko'rsatilgan. Moliyaviy mexanizm boshqaruv va boshqariladigan quyi tizimdan iborat bo'lib, u moliyaviy vositalar (richaglar) ta'siriga bog'liq bo'lib, axborot, me'yoriy va huquqiy yordamni o'z ichiga oladi.

3-rasm: Moliyaviy mexanizm tizimi

Shunday qilib, moliyaviy mexanizm nafaqat innovatsion faoliyat subyekti va obyekti o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in sifatida ishlaydi. Bu innovatsiyalarni yaratish va amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni o'zgartirish va qayta taqsimlash orqali innovatsion loyihalarni ta'minlashga qaratilgan moliyaviy usullarni belgilovchi yuqoridagi tamoyillar asosida ishlaydigan moliyaviy vositalar tizimidir. Bundan tashqari, bu talab va taklifni hisobga olgan holda iqtisodiyot agentlari o'rtasida kapitalning qayta taqsimlanishiga mumkin bo'lgan ta'sir qilish usullari quyidagilardan iborardir ^[4]:

1. Innovator kim? Jismoniy shaxslar (ixtirochi talabalar, ularning rivojlanishiga ko'maklashishga qaror qilgan olimlar jamoasi), yuridik shaxslar, davlat? Muayyan institutsional toifaga mansubligiga qarab, innovatsion faoliyat subyekti ma'lum bir moliyaviy vositalar to'plamidan foydalanadi. Masalan, jismoniy shaxslarning innovatsion faoliyatiga nisbatan boshqa darajadagi byudjetga yoki yuridik shaxslarga beriladigan subvensiyalar qo'llanilmaydi.
2. O'z kapitalining darajasi qanday? Chetdan mablag'larni jalb qilish zarurati shaxsiy jamg'armalar etishmasligi bilan yuzaga keladi. Bu qoida oddiy fuqarolar uchun ham, kompaniyalar uchun ham, davlat uchun ham teng ishlaydi. Bundan kelib chiqadiki, har xil moliyaviy imkoniyatlarga ega bo'lgan innovatsion faoliyat subyektlarining taktik manevrlari va strategik ustuvorliklarida turli xil vositalar paydo bo'ladi va ustunlik qiladi. Masalan, Markaziy Osiyo davlatlari innovatsion faoliyatni rivojlantirishda birinchi navbatda xorijiy investitsiyalar, tashqi imtiyozli uzoq muddatli kreditlar va grantlar jalb etishga tayanadi. Rivojlangan mamlakatlarda subsidiyalar, soliq imtiyozlari va albatta, innovatsion loyihalarga investitsiyalardan olinadigan daromadlar faol qo'llaniladi.

3. Biz kimlar bilan muloqot qilamiz? Jahon iqtisodiyotidagi globallashuv va integratsiya jarayonlari fonida innovatsion faoliyat subyektlarining mintaqaviy xususiyatlariga e'tibor qaratish juda qiyin. Zamonaviy innovatsion jarayon innovatsion kompaniya yoki bitta hududning ko'lami bilan cheklanmaydi. Bu interaktiv xususiyatga ega. Jahon amaliyoti davlatlarning iqtisodiy hamjamiyatlar doirasidagi o'zaro ta'siri odatiy qonuniyat va mexanizmlarni tubdan o'zgartirayotganini yana va yana isbotlab turibdi. Ko'pincha bu o'zaro ta'sir nafaqat tomonlardan birining investitsiyalarni olishga, ikkinchisi esa foyda olishga bo'lgan ehtiyojlari bilan belgilanishi mumkin.
4. Innovatsion rivojlanish rivojlanishning qaysi bosqichida? Innovatsion jarayonning bosqichiga qarab, innovatsion faoliyat subyektlarining foydasi yoki zarari kuzatiladi. Shunga ko'ra, foyda ko'rinishidagi ijobiy ta'sirga erishish uchun innovatorga "hujumkor" yoki "himoya qilish" imkonini beradigan tegishli moliyalashtirish vositalari to'plami qo'llaniladi.

Shunday qilib, biz innovatsion faoliyatning moliyaviy vositalarini kamida beshta shartli mezon bo'yicha tasniflashimiz mumkin: moliyalashtirish manbasiga ko'ra, u yoki bu institutsional toifaga mansub innovatsion faoliyat subyektlariga ko'ra, o'z kapitalining yetarlilik darajasiga ko'ra, innovatsion faoliyat subyekti, ma'lum turdagi iqtisodiyotning subyektlarining innovatsion faoliyatiga ta'sir qilish darajasiga va innovatsion rivojlanishning rivojlanish bosqichiga qarab. Shubhasiz, bunday tasnif moliyaviy vositalarning butun xilma-xilligini to'liq aks ettira olmaydi, chunki u subyektiv mulohazaga asoslanadi va o'rganilmagan ma'lumotlar maydonini keng qamrab oladi. Shu munosabat bilan biz M.A.Kuprichnevning^[4] innovatsion faoliyatning moliyaviy mexanizmlari tasnifidan foydalanamiz, bu bizga mos ko'rinadi, chunki unda ma'lum moliyaviy vositalarning o'rnini ko'p qiyinchiliksiz aniqlash mumkin (4-jadval). Bundan tashqari, moliyalashtirish obyektlariga nisbatan moliyaviy mexanizmlar: innovatsion firmalarni moliyalashtirish mexanizmlari, innovatsion loyihalar va moliya agentliklarini rag'batlantirish mexanizmlari va boshqa bir qator xususiyatlarga ko'ra farqlanadi. Ko'pincha turli mexanizmlar va vositalar birlashtirilib, o'zaro ta'sirlarning yangi turlari tug'iladi.

4-jadval: Moliyaviy mexanizmlar va innovatsiya vositalarining tasnifi

№	Tasnifi	Xususiyatli	Instrumentlar
1	Manbalarga bog'liqligiga nisbatan		
	Budjetdan moliyalashtirish mexanizmlari	Mexanizmning ishlashi uchun asos budjet bo'lib, uning mablag'lari innovatsion loyihalar va firmalar-ning pul oqimlariga aylantiriladi.	Turli darajadagi budjet mablag'lari
	Xususiy investitsiyalarni moliyalashtirish mexanizmlari	Faoliyatining asosi kompaniyalar, fondlar, jismoniy shaxslar va boshqalarning innovatsion loyihalariga xususiy investitsiyalardir.	Investitsiyalar, qimmatbaho me-tallar, depozitlar, investitsiyalar, to'siqlar va boshqa fondlardan olingan mablag'lar ko'rinishida-gi vaqtincha mavjud bo'lgan mablag'lar.
	Qarzlarni moliyalashtirish mexanizmlari	Turli yo'llar bilan qarzga olingan kapitalga tayaning	Bank krediti va kredit liniyalari, lizing, faktoring, obligatsiya-larni sotishdan tushgan tushum
	O'z-o'zini moliyalashtirish mexanizmlari	Korxonalarning o'z mablag'lari asosida	Operatsion faoliyatdan olingan daromadlar, ortiqcha aktivlarni sotish va boshqalar.
2	Moliyalashtirish bosqichi bo'yicha		
	Dastlabki bosqich moliyalashtirish mexanizmlari (joylash-tirish va startap)	Innovatsion loyihalar va kompaniyalarni "seed" va "start-up" bosqichlarida moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun foydalaniladi	Asosiy kapital, konvertatsiya qilinadigan kredit
	Dastlabki o'sish bosqichining mexanizmlari	Bozorga kiritish uchun tayyor mah-sulot yoki xizmat (innovatsiya) mav-jud bo'lganda loyihani ishlab chiqish uchun moliyaviy rag'batlantirish	Korxonaga taqdim etilgan aylanma mablag'lar
	Kengayish bosqichi mexanizmlari	Moliyalashtirish obyekti o'z biznesini kengaytirishga intilayotgan mavjud innovatsion kompaniyalardir. Misol - Mezzanine moliyalashtirish mexanizmi	Aktsiyalarni fond birjasiga joylashtirishdan tushgan tushumlar (IPO)
	Ko'p bosqichli mexanizmlar	Ular bir necha bosqichda qo'llaniladi. Masalan, davlat dasturlari yoki DXSh mexanizmi	To'g'ridan-to'g'ri davlat investitsiyalari, imtiyozlar, jalb qilingan kapital

Moliyalashtirish obyektiga ta'sir qilish darajasiga ko'ra		
3	Bilvosita moliyalashtirish mexanizmlari	Obyektlarni bevosita ta'sir qilmasdan (solisqlarni moliyalashtirish mexa-nizmi, davlat xaridlari mexanizmi, davlat kafolati mexanizmi va bosh-qalar) moliyaviy rag'batlantirishni ta'minlash.
	Bevosita moliyalashtirish mexanizmlari	Innovatsion loyihalar va firmalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash bevosita zarur moliyaviy resurslarni (grant moliyalashtirish mexanizmi, xususiy investitsiya mexanizmi, kredit mexanizmi) taqdim etish orqali amalga oshiriladi.
Manbalarga muvofiqligiga ko'ra		
4	Ichki moliyalashtirish mexanizmlari	Moliyalashtirish objekti doirasida ta'sir o'tkazish (o'zini o'zi moliyalashtirish mexanizmi)
	Tashqi moliyalashtirish mexanizmlari	Obyektga tashqaridan ta'sir ko'rsatish (xususiy investitsiyalar mexanizmi, davlat moliyalash mexanizmi)
Davlatning roli darajasiga ko'ra		
5	Direktiv moliyaviy mexanizm	Moliyaviy mexanizm (grant mexanizmi) faoliyatida davlat katta rol o'ynaydi.
	Moliyaviy tartibga solish mexanizmi	Moliyaviy mexanizmning ishlashida davlat mavjud emas

Innovatsiya sohasida yetakchi ^[5] mamlakatlarning innovatsion faoliyatining davriy sharhlarini tahlil qilib, shuni aytish mumkinki, dunyodagi eng samarali va talabga ega bo'lgan mexanizmlardan biri bu davlat-xususiy sheriklik mexanizmidir.

XULOSA

Innovatsion mahsulotlarning jahon bozorlariga chiqishini ta'minlashning faol mexanizmi sifatida moliyaviy-sanoat guruhlar (MSG) faoliyati va rivojlanishi ko'pchilik iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda ham qiziqish uyg'otmoqda. MSGni yaratish va rivojlantirish jarayoni moliyaviy va sanoat kapitali tarkibidagi barcha tashkiliy bo'g'inlar faoliyatining izchilligi va o'zaro bog'liqligi ortib borayotganini, milliy iqtisodiyotning nufuzini oshirishni ko'rsatadi. O'zbekistonda innovatsion faoliyatning moliyaviy tizimini rivojlantirishga kelsak, biz quyidagilarni ta'kidlamochimiz: O'zbekiston moliya tizimi an'anaviy ravishda moliya bozorlari va institutsional investorlar emas, balki bank moliyalashtirish ustunlik qiladigan tizimlarga taalluqli bo'lganligi sababli, bu bizning iqtisodiyotimizni muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatish shartlarini qondirishga to'sqinlik qiladi. Biroq, bu kamchilikni rivojlangan davlatlar ishtirok etish xavfi bo'lmagan sohalarni - innovatsion sug'urta va innovatsion loyihalarni rivojlantirish uchun kreditlar berishni rivojlantirish orqali afzalliklarga aylantirish mumkin.

Innovatsiyalar uchun moliyaviy modellar, mexanizmlar va vositalarni ishlab chiqishning ko'plab ssenariylari mavjud. Ularning barchasi innovatsion tizimlarning milliy xususiyatlariga, faoliyat subyekti innovatsion salohiyatiga va boshqa omillarga bog'liq. Shunga qaramay, biz moliyaviy tizimlarning umumiy xususiyatlarini aniqlay oldik va ularning elementlarini tasniflay oldik, bu ularning rivojlanishining kontseptual jihatlar haqidagi g'oyalarni tartibga solishga umid beradi. Innovatsiyalarni tijoratlashtirishda qo'shimcha qiyinchiliklar innovatsion jarayonni samarasiz rejalashtirish va innovatsiyalarni tijoratlashtirishning aniq tizimining yo'qligi sababli yuzaga kelishi mumkin, ularni ishlab chiqish innovatsion jarayonning dastlabki bosqichlarida boshlanishi kerak; ya'ni innovatsiya g'oyasining bosqichlari va innovatsion mahsulot (xizmat) kontseptsiyasini ishlab chiqish. Hozirgi vaqtda innovatsion klasterlarning rezident kompaniyalariga rivojlanish institutlari tomonidan tijoratlashtirish jarayonini amalga oshirishda yordam berilmoqda. Bu institutlarning roli nafaqat ilmiy-texnikaviy ishlanmalarni moliyaviy ta'minlash, ular innovatsion ishlanmalarning iste'molchilarini ham topadilar. Shunday qilib, raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida moliyaviy-iqtisodiy mexanizmlar O'zbekistonda innovatsiyalarni rag'batlantiradigan va aholining hayot sifatini yaxshilaydigan end-to-end texnologiyalaridan foydalanish nuqtai nazaridan modernizatsiya qilinadi. Ayniqsa, ta'lim va sog'liqni saqlashni rivojlantirish, aholini sifatli xizmatlar bilan ijt-

moiy ta'minlashda axborot texnologiyalarining ta'siri katta. Umuman olganda, raqamli iqtisodiyotning resursi va afzalliklari ishsizlik darajasini pasaytirish, samarali davlat sektorini yaratish, atrof-muhitni yaxshilash, innovatsion kompaniyalar yaratish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish bilan bog'liq ko'plab dolzarb muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Rajnoha, A.Korauš, J.Dobrovič (2017). Information systems for sustainable performance of organizations, Journal of Security and Sustainability Issues 7(1): 167-179.
2. Григорьев Ю.В. Государственная поддержка инновационной деятельности // Научный журнал "Качество, инновации, образование". –2009. –№9. –С. 32–40.
3. Федораев С.В. Теоретико-методологические подходы к определению содержания и классификации инноваций как фактора обеспечения экономической безопасности // Научный электронный журнал "Вестник Санкт-Петербургского университета государственной противопожарной службы". –2010. –№1. –С. 42–51.
4. Акинин П.В., Акинина В.П. Финансово-экономические трансформации как организационно-экономический базис инноваций // Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К.Л. Хетагурова. Общественные науки. –2012. –№1. –С. 329-336.
5. Периодические обзоры инновационной деятельности стран-лидеров инновационного развития в Европе, Северной Америке и Азии №1–8 / Министерство экономического развития Российской Федерации. Портал внешнеэкономической информации. 2014.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzirimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.